

Соломон Павлович ВАССЕР
(до 60-річчя від дня народження)

26 серпня 2006 року виповнилося 60 років від дня народження і 35 років наукової і громадської діяльності члена-кореспондента НАН України, професора, доктора біологічних наук, співробітника Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України Соломона Павловича Вассера.

Соломон Павлович народився в трудовій інтелегентній родині. Батько — відомий український юрист і мати — актриса за освітою, викладач естетики і стилістики за досвідом роботи — зуміли прищепити дітям (в родині було ще двоє дітей — сестра і брат) любов до праці, навчання, художньої літератури.

Після закінчення середньої школи в м. Берегово Закарпатської області, де тоді мешкала родина, С.П. Вассер у 1964 році вступив на біологічний факультет Ужгородського університету. Під час спеціалізації при кафедрі систематики і морфології рослин УЖДУ (тепер — Ужгородський національний університет) зацікавився макроміцетами. На кафедрі не було викладачів, які могли б сприяти підготовці молодого спеціаліста в галузі мікології. Проте тодішній завідувач кафедри проф. В.І. Комендар підтримав наукове спрямування студента і домовився з відомим фахівцем у галузі агарикології з Інституту ботаніки НАН України проф. М.Я. Зеровою щодо її керівництва дослідженнями здібного студента-третьокурсника. Так у 1967 році С.П. Вассер потрапив до Інституту ботаніки НАН України, якому надалі судилося стати головним осередком його формування як науковця, дослідника, організатора науки, а головне — як знаного у світі міколога, видатного спеціаліста в галузі агарикології.

©К.М. СИТНИК,
І.О. ДУДКА,
А.С. БУХАЛО,
Я.П. ДІДУХ, 2006

У 1969 році, після закінчення УЖДУ, Соломон Павлович вступив до аспірантури відділу мікології Інституту. За порадою свого наукового керівника М.Я. Зерової об'єктом досліджень під час навчання в аспірантурі він обрав вищі базидіоміцети степової зони України. Численні експедиції по українських степах, мікологічні обстеження різноманітних рослинних угруповань цієї природної зони, зокрема цілинних різнотравно-типчакково-ковиливих степів, заплавлених лісів тощо, дали змогу С.П. Вассеру за 3 роки навчання (з річною перервою для проходження служби у війську) зібрати величезний матеріал по макроміцетах. На основі цього ретельного опрацювання у 1973 році С.П. Вассер представив і успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «*Agaricales* s. l. степової зони України».

З усієї різноманітності макроміцетів Степу найбільшу увагу дослідника привернули надзвичайно поширені саме в цій зоні представники родини *Agaricaceae*. Молодий кандидат наук зосередився на її поглибленому вивченні з метою написання одного з перших чотирьох томів капітального видання «Флора грибів України», підготовка якого тоді була започаткована у відділі мікології. Дослідження агарикових грибів виявило найкращі риси С.П. Вассера-науковця: вміння у важких експедиційних умовах накопичувати фактичні матеріали, талант справжнього натураліста, здатного під час камеральної обробки зібраних зразків помічати найменші дискримінантні морфологічні, анатомічні, макрхімічні ознаки близьких між собою видів родини, і, нарешті, неабиякі аналітичні здібності міколога-систематика, якому під силу виявилось поєднати одержані відомості з морфології, циклів розвитку, еколого-біологічних особливостей агарикових грибів для глибоких теоретичних висновків щодо таксономії та філогенії родини *Agaricaceae*. Результатом наполегливої вдумливої праці С.П. Вассера став випуск «Флора грибов Украины. Агариковые грибы» (1980). Цей фундаментальний том охопив 205 видів і внутрішньовидових таксонів у ранзі різновидів і форм родини *Agaricaceae*, 9 з яких С.П. Вассер описав як нові для науки, 43 види вперше наведено для України, запропоновано більше 20 нових для науки номенклатурних і таксономічних комбінацій видового і внутрішньовидового рівнів. Блискучий географічний аналіз, принципово новий підхід до критеріїв виду із застосуванням математичного обґрунтування такої ознаки, як геометричні особливості базидій, введені таксономічні новації одразу засвідчили, що в агарикології з'явилася нова непересічна особистість, яка по праву ввійшла до категорії провідних агарикологів світу.

Вихід друком «Флори агарикових грибів України» дав С.П. Вассеру ґрунтовні підстави для заглиблення у складні теоретичні проблеми агарикології, а саме — з'ясування часу і місця походження агарикових грибів. Для цього він розширює територію досліджень родини *Agaricaceae*, здійснює серію експедицій до Сибіру, Алтаю, Далекого Сходу, інших територій колишнього СРСР, критично опрацьовує гербарні зразки представників родини із колекцій США, Великої Британії, Данії, Швеції, інших країн, які люб'язно

надсилають йому колеги з найвіддаленіших кінців світу, добре обізнані з його «Флорою». Нові власноруч зібрані матеріали, ревізія зразків з найбільших гербаріїв світу, доскональне знання сучасної наукової літератури з різних аспектів агарикології допомогли С.П. Вассеру дійти висновку про виникнення примітивних представників родини *Agaricaceae* у нижньому карбоні або пермі на території Південно-Східної Азії та Меланезії. Основні здобутки Соломона Павловича у дослідженні родини *Agaricaceae* втілено в його докторській дисертації «Родина *Agaricaceae* (Fr.) Cohn Радянського Союзу», блискуче захищеній у 1982 році, а також у підсумовуючій монографії «Агариковые грибы СССР» (1985).

Окрім фундаментальних досліджень систематики і філогенії родини *Agaricaceae*, С.П. Вассер не проминув господарського значення деяких її представників, зокрема печериць двоспорової та двокільцевої, і разом з іншими колегами у 1970-ті роки стояв біля витоків нового напрямку досліджень відділу мікології — промислового культивування їстівних грибів. З притаманними йому наполегливістю та ентузіазмом Соломон Павлович брав активну участь у впровадженні наукових розробок відділу у промислове грибовництво України, яке на той час лише зароджувалося на базі окремих колгоспів та лїсгоспів. Перші досягнення в цій галузі втілено у колективних монографіях «Промышленное культивирование съедобных грибов» (1978), «Высшие базидиомицеты в поверхностной и глубинной культуре» (1983) та ін. Науковий внесок С.П. Вассера в розвиток цього напрямку досліджень у 1982 році відзначено премією ім. М.Г. Холодного НАН України.

Соломон Павлович ще в аспірантські роки проявив свої організаторські здібності. Він організовував конференції молодих дослідників-ботаніків та публікацію матеріалів цих форумів. У 1985 році за дорученням дирекції Інституту, яка помітила і гідно оцінила його організаторські здібності, С.П. Вассер очолив відділ альгології (тепер відділ фікології). З властивими йому відповідальністю, бажанням пізнавати новий для нього світ водоростей він занурився у розв'язання актуальних проблем відділу. Саме в цей час С.П. Вассер націлює колектив альгологів на створення багатотомного капітального видання «Флора водорослей континентальных водоемов Украины», стає на чолі розробки його проспекту, організовує і проводить нараду з актуальних проблем сучасної альгології (Черкаси, 1987), в якій беруть участь усі провідні альгологи колишнього СРСР. С.П. Вассер ставить перед співробітниками відділу завдання підготувати довідник «Водоросли» (1989), багато працює як відповідальний редактор цієї книги, котра вже майже 20 років править спеціалістам і тим, хто цікавиться проблемами альгології, не тільки за довідник, а й за підручник. У цей же час він здійснює реконструкцію і реорганізацію роботи альготеки відділу, в якій зберігаються результати експедиційної діяльності кількох поколінь альгологів Інституту — безцінне надбання для майбутніх молодих спеціалістів цієї галузі. Та чи не найбільшим досягненням С.П. Вассера під час роботи на посаді завідувача відділу альго-

логії є заснування ним у 1991 році журналу «Альгологія». Журнал за минулі 15 років став справжньою науковою кафедрою для альгологів різних поколінь. Завдяки участі проф. Н.В. Кондратьєвої — наукової помічниці головного редактора С.П. Вассера, вдумливої, реагуючої на все нове, журнал справедливо зайняв позиції лідера серед видань цього напрямку. З 1994 року він перекладається видавництвом «Scripto» (США) англійською мовою і в цьому теж велика заслуга його головного редактора.

Коло обов'язків Соломона Павловича щороку розширюється: в Інституті йому доручено наукове керівництво Національним гербарієм, у медичному університеті ім. О.О. Богомольця як професор кафедри біології він читає курс загальної біології з основами медичної генетики, керує науковими дослідженнями аспірантів і здобувачів з мікології та ботаніки.

Ця багатовекторна активна і плідна наукова та організаційна діяльність С.П. Вассера не залишається поза увагою наукової громадськості — у 1988 році його обрано членом-кореспондентом НАН України зі спеціальності «Ботаніка».

Активно працюючи у відділі альгології, Соломон Павлович не полишає улюбленої мікології. Вже у період його роботи на посаді завідувача відділу альгології виходять друком книги «Грибы. Справочник миколога и грибника»

(1987, у співавторстві з І.О. Дудкою), монографія по грибах триби *Agaricaceae* Pat. Радянського Союзу, видана у Німеччині у 1989 році, перший том російського капітального видання «Низшие растения, грибы и мохообразные Советского Дальнего Востока» (1990), для якого С.П. Вассер опрацював чимало таксонів вищих базидіоміцетів, монографія «Їстівні та отруйні гриби Карпат» (Ужгород, 1990), черговий випуск «Флори грибів України» з аманітальних грибів (1992), монографія по грибах колін *Cystodermateae* Sing. та *Leucocoprineae* Sing. СНД, видана у Німеччині 1993 року. Такий грандіозний доробок С.П. Вассера у галузі агарикології приніс йому у 1991 році заслужене світове визнання: його нагороджено премією Олександра і Олени Сміт (США).

1994 року С.П. Вассера як міколога зі світовим іменем запрошують на роботу до Інституту еволюції Університету м. Хайфа (Ізраїль). Працюючи у Міжнародному центрі криптогамних рослин і грибів, Соломон Павлович повною мірою розкрився як видатний учений і організатор науки, великий друг своїх колег і співробітників з України та інших пострадянських держав. Для дослідження криптогамних рослин і грибів в Еволюційному каньйоні природного заповідника «Маунт Кармель» С.П. Вассер залучив, без перебільшення, десятки співробітників не тільки Інституту ботаніки, а й деяких інших установ НАН України біологічного профілю. У процесі цієї роботи досліджувалися різні групи організмів: вищі базидіоміцети, зокрема їстівні та отруйні, деякі облігатнопаразитні та гемібіотрофні мікроміцети, ґрунтові, водні, кератинофільні та ліхенофільні гриби; лишайники; різні таксони водоростей (синьозелені, десмідієві, діатомові тощо). За результатами досліджень — знову-таки завдяки зусиллям Соломона Павловича, його науковій та матеріальній підтримці — видано понад 10 колективних монографій, десятки статей в українських та закордонних журналах.

Сенсаційними є результати досліджень, проведених С.П. Вассером разом з українськими та ізраїльськими колегами, що узагальнені в англійській монографії «Гриби Мертвого моря» (2004).

Особистий науковий інтерес С.П. Вассера під час роботи в Ізраїлі, окрім вивчення видової різноманітності вищих базидіоміцетів, зосередився на дослідженнях грибів з лікарськими властивостями. Розпочавши роботи в новій для себе сфері мікології, С.П. Вассер — учений з величезним досвідом, обдарований науковою інтуїцією, відчуттям перспективних напрямків розвитку науки про гриби, зумів набагато раніше своїх колег, які працюють з вищими базидіоміцетами в інших країнах світу, зрозуміти практичну цінність досліджень на межі фундаментальної мікології та біотехнології. Саме тому він, з одного боку, став організатором проведеного у Києві у 2001 році першого конгресу з лікарських грибів у здоров'ї та харчуванні людини, фундаментом і головним редактором журналу «International Journal of Medicinal Mushrooms» (Begell Publ. House, NY, USA), а з іншого — засновником, науковим і технологічним директором фірми MedMycos Ltd. (Israel), яка займається інноваційними технологіями у галузі мікології.

Перелічити всі наукові заслуги С.П. Вассера в одній статті обмеженого обсягу неможливо. Проте не згадати того, що світова мікологічна громадськість давно визнала його як одного з лідерів сучасного етапу розвитку науки про гриби було б несправедливим. Це визнання полягає у залученні Соломона Павловича до роботи редколегій провідних мікологічних журналів світового рівня, наприклад «Cryptogamic Botany» (Нідерланди), «International Journal of Medicine and Complementary Medicine» (Нова Зеландія), «Boletin de la Sociedad Micologica de Madrid» (Іспанія); в обранні його віце-президентом таких міжнародних світових конгресів, як вищеназваний конгрес 2001 року з лікарських грибів у Києві і такий же конгрес 2003 року у Таїланді; у залученні його до участі у багатьох міжнародних конгресах і конференціях як доповідача, члена оргкомітету тощо. С.П. Вассер брав участь у понад 20 міжнародних конгресах і конференціях світового рівня — лише за останні 5 років він виступив на VII Міжнародному мікологічному конгресі в Осло (Норвегія, 2002), II Міжнародному конгресі з лікарських грибів (Таїланд, 2003) і III Міжнародному конгресі з лікарських грибів у Порт Тоусенді (США, 2005). День свого славного ювілею С.П. Вассер зустрів як учасник VIII Міжнародного мікологічного конгресу в Австралії.

Соломон Павлович — автор близько 500 наукових публікацій з різних питань мікології та криптогамної ботаніки, у тому числі 41 книги, має 14 авторських свідоцтв (патентів на винаходи) СРСР та США на нові штамми їстівних та лікарських грибів. Він зробив величезний внесок у таксономію вищих базидіоміцетів: описав таксони різних рівнів, у тому числі 2 порядки, 2 родини, 18 секцій, 42 види, 118 нових комбінацій. Цей доробок С.П. Вассера-агариколога визнано колегами, які на його честь назвали видові таксони *Agaricus wasseri* Bon. et Court., *Lepiota wasseri* Bon. та ін.

Соломон Павлович постійно віддає належне своєму рідному Інституту ботаніки, де він працював як завідувач відділу, заступник директора з міжнародних наукових зв'язків, віце-президент Українського ботанічного товариства. Він і зараз плідно працює в Інституті під час своїх досить тривалих візитів з Ізраїлю. Його дружня підтримка роботи відділів мікології, фікології, ліхенології та бріології, фітогормонології є безцінною, оскільки в нелегкий для української науки час дає можливість виконувати цікаві та перспективні наукові проекти, публікувати результати досліджень у монографіях та престижних міжнародних журналах, редагованих С.П. Вассером, готувати молоді наукову зміну.

Людська особистість Соломона Павловича заслуговує на окрему статтю. Його девіз — творити добро у житті, у науці, яка, власне, і є його життям. Багато хто з людей, котрі працюють поряд з С.П. Вассером і в Україні, і в Ізраїлі, широким вдячні йому за дружбу, підтримку, мудрі поради.

У свій славний ювілей С.П. Вассер увійшов сповненим сил, енергії, зосередженим на реалізації нових ідей і проектів у галузях криптогамної ботаніки та мікології.

Ботанічна і мікологічна громадськість України та багатьох країн світу, передусім його колеги з Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, щиро вітають видатного міколога і криптогаміста ХХІ століття з ювілеєм й від усього серця зичать йому плідного довголіття в улюбленій науці, здійснення творчих задумів і міцного здоров'я для їх виконання.

К.М. СИТНИК, І.О. ДУДКА, А.С. БУХАЛО, Я.П. ДІДУХ

Список основних монографій С.П. Вассера

Вассер С.П. Нові для СРСР види роду *Agaricus* із степової частини України // Укр. ботан. журн. — 1970. — 27, № 4. — С. 520—523.

Вассер С.П. Нові та маловідомі для СРСР види агарикальних грибів із степової зони України // Укр. ботан. журн. — 1971. — 28, № 3. — С. 299—304.

Вассер С.П. *Armillaria rickenii* Bohus — новий агарикальний гриб, виявлений в степовій зоні України // Укр. ботан. журн. — 1971. — 28, № 4. — С. 509—511.

Вассер С.П. Істівні та отруйні гриби Карпатських лісів. — Ужгород: Карпати, 1972. — 128 с.

Дудка И.А., Вассер С.П., Бухало А.С., Солдатова И.М., Гарибова Л.В., Федоров Н.И., Исаченко А.А., Скибицкая Т.М. Промышленное культивирование съедобных грибов. — Киев: Наук. думка, 1978. — 262 с.

Вассер С.П. Флора грибов Украины. Агариковые грибы. — Киев: Наук. думка, 1980. — 328 с.

Бисько Н.А., Бухало А.С., Вассер С.П., Дудка И.А., Кулеш М.Д., Соломко Э.Ф., Шевченко С.В. Высшие съедобные базидиомицеты в поверхностной и глубинной культуре. — Киев: Наук. думка, 1983. — 311 с.

Вассер С.П. Агариковые грибы СССР. — Киев: Наук. думка, 1985. — 184 с.

Дудка И.А., Вассер С.П. Грибы: Справочник миколога и грибника. — Киев: Наук. думка, 1987. — 535 с.

Вассер С.П. Съедобные и ядовитые грибы Карпат. — Ужгород: Карпати, 1990.

Wasser S.P. Tribe *Agaricaceae* Part. of the Soviet Union. — Koenigstein: Koeltz Sci. Books, 1990.

Вассер С.П. Флора грибов Украины. *Basidiomycetes*. Порядок *Amanitales* Julich. — Киев: Наук. думка, 1992. — 167 с.

Вассер С.П. Съедобные и ядовитые грибы Израиля. — Тель-Авив: Модан Пабл. Хаус, 1995. — 185 с.

Wasser S.P. & Weis A.L. Medicinal mushrooms. *Ganoderma lucidum* (Reishi mushroom) / E. Nevo (ed.). — Haifa (Israel): Peledfus Press, 1997. — 39 pp.

Wasser S.P. & Weis A.L. Medicinal mushrooms. *Lentinus edodes* (Shiitake mushroom) / E. Nevo (ed.). — Peledfus Press, Haifa (Israel), 1997. — 96 pp.

Buchalo A.S., Nevo E., Wasser S.P., Oren A. & Molitoris H.P. Fungal life in the extremely hypersaline water of the Dead Sea: first records / Proc. Royal Soc. Lond. B, 1998. — 265. — P. 1461—1465.

Krakhmalny A.F., Lange-Bertalot H., Levanets A.A., Nevo E., Stupina V.V., Tsarenko P.M., Vinogradova O.N. & Wasser S.P. Cyanoprocariotes and algae of Continental Israel / E. Nevo & S.P. Wasser (Eds.). — Koeltz Sci. Books, Koenigstein, Germany, 2000. — 560 pp.

Volz P.A., Ellanskaya I.A., Wasser S.P., Nevo E. & Grishkan I. Soil Microfungi of Israel, Biodiversity of Cyanoprocarvites, Algae and Fungi of Israel / C.V. Subramanian & S.P. Wasser (Eds.). 52 photographic plates. — 2001. — 546 pp.

Wasser S.P. & Reshetnikov S.V. 2002. Process for producing, methods and compositions of cholesterol lowering agents from Higher Basidiomycetes mushrooms. International Publication; Patent Cooperation Treaty, Patent No. US 6,372,462 B2.

Wasser S.P., Reshetnikov S.V., Solomko E.F., Buchalo A.S. & Nevo E. 2002. For Higher Basidiomycetes mushrooms grown (as biomass) in submerged culture. International Publication; Patent Cooperation Treaty, Patent No. US 6,372,964 B1.

Wasser S.P. Family *Agaricaceae* (Fr.) Cohn of Israel Mycobiota. I: Tribe *Agaricaceae* Pat / Ed: by Nevo E. & Volz P.A. (Biodiversity of Cyanoprocarvites, Algae and Fungi of Israel). — A.R.G. Gantner Verlag K.G., Ruggell., 2002. — 212 pp.

Nevo E., Oren A. & Wasser S.P. (Eds.) Fungal Life in the Dead Sea. — A.R.G. Gantner Verlag K.-G., Ruggell., 2004. — 361 pp.

Didukh M.Ya., Wasser S.P. & Nevo E. Impact of the family *Agaricaceae* (Fr.) Cohn on Nutrition and Medicine / Volz P.A. (Ed.). — A.R.G. Gantner Verlag K.G., Ruggell., 2004. — 205 pp.

Wasser S.P. & Nevo E. (Eds.) Lichen-Forming, Lichenicolous, and Allied Fungi of Israel. A.R.A. Gantner Verlag K.-G., Ruggell., 2005. — 385 pp.

Tsarenko P.M., Wasser S.P. & Nevo E. (Eds.) Algae of Ukraine. Diversity, Nomenclature, Taxonomy, Ecology and Geography. Vol. 1. — A.R.A. Gantner Verlag K.-G., Ruggell., 2006. — 755 pp.

Wasser S.P., Zmitrovich I.V., Didukh M.Ya., Spirin W.A. & Malysheva V.F. 2006. Morphological Traits of *Ganoderma lucidum* complex. Highlighting *G. tsugae* var. *jannieae*: the Current Generalization. — A.R.G. Gantner Verlag K.G., Ruggell, 2006. — 200 pp.